

קנייה במקום שאינו כשר

ראשי פרקים

- א. חשד ומראית עין
- ב. מנהג המקום
- סיכום

האם מותר להיכנס למקום המוכר גם מוצרים שאינם כשרים על מנת לקנות שם אוכל כשר וארוז, כגון חטיפים או משקאות^א? במידה והדבר מותר, האם מותר גם לשבת שם ולאוכלם?
השאלה אינה מצד הכשרות, כמובן, אלא מצד הרואים שיבואו לחושדו שאינו מקפיד על דיני הכשרות. לצד אחר, אפשר שהרואים אדם דתי הקונה במקום כזה יטעו בגללו ויחשבו שמדובר במקום כשר.

א. חשד ומראית עין

כאמור, כשמעשיו של אדם יכולים להתפרש כדבר איסור, יש בדבר שתי בעיות: חשד ומראית עין.

חשד: אסור לאדם לגרום לכך שיחשדו בו שהוא עובר איסור. מקור דין זה בכתוב: "והייתם נקיים מה' ומישראל" (במדבר לב,כב), ממנו למדו חכמים (מדרש רבה ותנחומא תחילת פרשת פקודי) שעל אדם מישראל מוטלת החובה להיזהר במעשיו לבל יחשדוהו שעובר איסור, גם כשבאמת אינו עובר. אחת הדוגמאות לכך היא האיסור על גבאי צדקה לפרוט בעצמו את כספי קופתו, כדי שלא יחשדו בו שמועל בכסף ולוקח (י"ד וז,א-ב). דוגמה נוספת היא איסור הכניסה לחורבה (ברכות ג,א), כדי שלא יחשדו בו שמתייחד שם עם זונה. הפוסקים נחלקו במקור החיוב להוציא עצמו מן החשד – יש אומרים שהוא מדרבנן, ויש אומרים שהוא מדאורייתא^ב.

מראית עין: אסור לאדם לגרום לכך שאחרים יטעו בגללו, ויבואו להתיר את האסור. כשאדם עושה מעשה שיכול להתפרש בכמה דרכים, יתכן שהרואה אותו בא לידי מסקנה שגויה מפני שאינו מכיר את הנסיבות או אינו יודע את כל הפרטים. דוגמה: איסור

א. אין כוונתי לדון כעת בהיתר קניית מוצרים מסוימים מתוצרת המקום, גם אם ניתן אולי להניח שאין בהם כל חשש. נושא זה מורכב יותר ודורש ידע מקצועי שלרוב אינו נתון בידי הלוקח המזדמן.
ב. עיין מקורות באנציקלופדיה תלמודית ערך חשד, כך יז עמ' תקפ.

אכילת דם דגים, כדי שלא יאמרו הרואים שמותר לאכול דם בהמה הדומה לו (כריתות כא, ב ורש"י שם, שו"ע יו"ד סו, ט).

מספר אחרונים¹ כתבו ששני חששות אלה הפוכים זה לזה: אם חושדים אותו שעובר איסור, הרי יודעים הרואים שהדבר אסור ולא יכשלו בו בעצמם. אך אם החשש הוא מראית עין שבגללה יבואו לעשות כמוהו, סימן שאין הרואים חושבים דבר זה לאיסור, והוא מחזק את דעתם בזה.²

הרב פיינשטיין חילק אף הוא בתשובותיו (אג"מ או"ח ח"ב סי' מ) בין חשד למראית עין, כסברת האחרונים הנ"ל. באותה תשובה אסר להיכנס למסעדה שהיא טרפה ולאכול שם דברים כשרים, מחמת שני הטעמים גם יחד. אמנם אם הוא רעב התיר הרב פיינשטיין, כיוון שבמקום צער לא גזרו רבנן³. אך כדי שלא יחשדו בו, צריך לומר לאנשים המכירים אותו ונמצאים מחוץ למסעדה שהוא רעב מאוד, ולכן נכנס לאכול דבר כשר. לאנשים שבפנים לא יצטרך לומר דבר, כיוון שיראו בעצמם שאוכל דבר כשר.

אלא שיש להקשות על תשובה זו, הלא יש אחרים הרואים אותו שאינם עומדים לידו ואינם מכירים אותו, אבל לפי לבושו ומראהו יודעים שהוא שומר מצוות, וחזרו כל החששות: הן שיהיו מי שיחשדוהו שאוכל איסורים, והן שיהיו מי שיחשבו שמותר לאכול שם מאחר שראו אדם דתי נכנס ואוכל. על אחת כמה וכמה כשיש לו זקן וציציותיו נראות חוץ לבגדיו. צריך לומר שלדעתו יש להגביל את היקף החשש למראית עין לסביבה הקרובה אליו, שאם לא כן אין לדבר סוף.

באותה תשובה הוסיף ואסר להתפלל בבית כנסת אורתודוקסי, השוכן בבניין של בית כנסת שאין בו מחיצה בין גברים לנשים. לדעתו יש בזה איסור מראית עין, כיוון שהרואים אותו נכנס עלולים לחשוב שמתפלל בבית הכנסת שאין בו מחיצה, ולהסיק מכך שהדבר מותר. אמנם מדובר רק בספק מראית עין, שהרי ידוע שיש שם גם בית כנסת אורתודוקסי, ומכל מקום החמיר כיוון שרבים מזלזלים כיום בחיוב המחיצה.

כך כתב גם בתשובה אחרת (או"ח ח"ג סי' כה), לאסור שכירת חדר לתפילה במבנה קונסרבטיבי, גם אם ידוע לכל שהשוכרים הם אורתודוקסים. לדבריו, רבים הם האנשים הפשוטים שאינם מודעים להבדל, ויחשבו שיש כאן שתי נוסחאות שבתוך מסגרת

ג. חסד-לאברהם או"ח סימן כא ועוד, ראה אנציקלופדיה תלמודית כרך יז ערך חשד – מראית עין, עמ' תקסח הערה 19.

ד. אמנם מצאנו פעמים רבות את הביטוי "מראית עין" במובן של חשד, כמו האיסור להוליך סולם ביום-טוב, שהרואה יאמר שכוונתו לטייח את גגו (ביצה ט, א), או האיסור לשטוח בגדים שנרטבו במים במקום שרבים רואים כדי שלא יאמרו שכיבסם בשבת (שבת קמו, ב). ראה אנציקלופדיה תלמודית שם, עמ' תקסט. אך אין הדיון בפירוש הלשוניות השונים משנה את מהות העניין, שיש לפנינו שני סוגי חששות: שמא יחשדוהו שעובר איסור, או שמא יחשבו שמותר וילמדו ממנו בטעות.

ה. כתובות ס, א. אמנם שם דברו על איסורי שבת, אבל הוא למד מזה עיקרון כולל לאיסורים דרבנן.

ההלכה, דוגמת 'ספרד' ו'אשכנז'. ועוד, אפשר שיבואו אנשים כאלה ולא ימצאו מניין בבית הכנסת האורתודוקסי, וייכנסו בתמימות לבית הכנסת הקונסרבטיבי.

מאיך גיסא, במקום אחר (או"ח ח"ב סי' עט) דייק ממה שהתירו ללכת למקום השוק בשבת¹ (פסחים נא,א), שעצם ההליכה למקום שבו מחללים שבת אינה מחשידה את ההולך בחילול שבת. אבל הוסיף שהכל לפי העניין, ובמקום הפרוץ במיוחד בחילול שבת יש לחשוש לכך יותר.

מדבריו עולה עיקרון יסודי בכל החששות הללו, שאינם מוחלטים, אלא תלויים בנסיבות המשתנות: האם הציבור פרוץ באותה עבירה או לאו, האם הרואים אותו הם אנשים יודעי הלכה או אנשים פשוטים שעלולים יותר לטעות. אסמכתא לעיקרון זה ניתן למצוא בהלכה האומרת שמותר ללכת בדרך העוברת בעיר שיש בה עבודה-זרה, אם היא ממשיכה ומובילה גם לעיר אחרת (יו"ד קמט,א). אין כאן חשש מראית עין מכיוון שלא נחשדו ישראל על עבודה-זרה, והרואים ודאי ידונו אותו לכף זכות שהולך לעיר אחרת, ולא יחשדו בו חשד שאינו סביר.

נראה שמעין זה יש לומר גם בנידוננו, כשמדובר בחנות המוכרת גם מוצרים כשרים וגם מוצרי טרפה. המציאות ברורה, ומאחר שידוע לכל שאדם כזה, על פי צורת הופעתו, בודאי אוכל כשר – יאמרו הרואים שנכנס על מנת לקנות מוצר כשר.

ב. מנהג המקום

המדרש (במדבר רבה כ,א) מספר על מקום לממכר אוכל בו אכלו יהודים וגויים, כשהסימן המפריד ביניהם היה נטילת-ידיים. מכאן לכאורה ראייה, שאדם כשר יכול לאכול גם במקום שמוכרים בו טרפות. כמו כן התירו הפוסקים לשתות בבת-קפה של גויים, כיוון שאין מערבים בקפה השחור דברים אחרים, למרות שמוכרים שם גם קפה עם חלב עכו"ם (גליון-מהרש"א יו"ד ריש סי' קיג).²

לפי עיקרון זה נוהגים היראים בכל העולם, שהרי מקובל כיום לטוס בכל חברות התעופה, ורוב הנוסעים גויים ואוכלים שם טרף. אלא שהיהודים מזמינים מזון כשר ואין איש חושד בהם או נכשל בגללם, כיוון שהדבר ידוע לכל. הוא הדין לגבי יהודים הקונים בחו"ל בחנויות גדולות שמוכרים בהם דברי איסור, ובתוכן גם מדפים המיוחדים למאכלים כשרים.

1. "ויושבין על ספסלי נכרים בשבת" – רש"י: "שהן מוכרין בהן סחורה, ולא חיישינן לחשדא".
 2. עיין פת"ש שם קיד סק"א המורה לבעל-נפש להתרחק משתייה זו, אבל זה מחמת שלדעתו קפה עולה על שולחן מלכים ויש בו משום בישולי עכו"ם, ולא בגלל חשש מראית עין. ראה גם חכמת-אדם כלל סו סעיף יד, שממליץ להתרחק משתיית קפה בגלל קלקולים שיצאו מזה בזמנו (לפי המציאות שהייתה אז), וגם הוא אינו דן בכך מצד חשד או מראית עין.

סברא זו, להבדיל בין דברים ידועים לשאינם ידועים, מצאנו בדברי הרא"ש שכתב (נדה פרק ט ס' ז) שאיסור מראית עין לתפור בגד מקנבוס או משי מתחת לבגד צמר, היה נכון בזמנם כשלא היה המשי מצוי, ונראה כמי שלובש צמר ופשתים. אבל בזמנו של הרא"ש, שהמשי מצוי ואין כל סיבה לחשד – אין לחשוש.

לפי זה, אם יכנס אדם למסעדה טרפה, אין בכך איסור מראית עין וכנראה גם לא חשד, כיוון שיבינו שאינו אוכל טרף. אמנם מצאנו שאסרו גם כניסה לצורך מסחר למקום שבו עובדים עבודה-זרה, כדי שלא יחשדוהו שעובד עימהם, אך יש לחלק ולומר שבמקום שידוע שנכנס לעשות דבר המותר – לא אסרו, ובנידון המשנה ההיא לא היה הדבר ידוע. מצאנו דין כזה בנידון השכרת מרחץ לעכו"ם לשבת, שאסור לעשות כן כדי שלא יאמרו שעושה מלאכה בשליחות ישראל. אך במקום שידוע שאין דרכם לשכור פועלים אלא לתת באריסות – מותר, כיוון שלא יחשדוהו (שו"ע או"ח רמה, א-ב; שו"ת זבחי-צדק או"ח ס' כו שהביא ראייה לדינים נוספים לפי עיקרון זה).

גם בארץ ישראל, שיש רשתות או מסעדות מסוימות שידוע לכל שאינן כשרות כלל, אם נאמר שכך המנהג להיכנס כדי לקנות שם אוכל כשר באריזה, יהיה דינם שווה לעניין זה^ח. אמנם יש לדון אם מותר לקנות שם, כיוון שהבעלים יהודים ומחזק בזה ידי עוברי עבירה (ראה בפרק 'צרכנות הכרוכה בחילול-שבת'), ונראה שכיוון שקונה שם מוצר שהוא כשר הרי המוכר אינו עובר בזה עבירה וממילא אין הקונה מחזק אותו. יחד עם זאת, לא נוכל להתעלם מחיזוק עקיף שיש לבעלי חנות זו ממה שקונים אצלם יותר אנשים, ומבססים את עסקם על ידי רווחים אלו. לכן, גם אם מצד הדין הדבר מותר, הרי שאין ראוי לעשות כן.

כמו כן, קשה לקבוע האם בארץ אכן המנהג כמו בחו"ל להיכנס לחנות טרפה כדי לקנות את האוכל הכשר, כיוון שכאן יש הרבה אפשרויות כשרות ואין הדבר מזדמן כל כך שיצטרפו דווקא לחנות טרפה. ובאמת, גם בארץ ישראל יתכן לחלק בין המקומות. אם מדובר במקום מבודד שאין בקרבתו חנות כשרה, מן הסתם גם היראים נכנסים לשם לקנות מוצרים כשרים, ומותר. אבל אם יש בסביבתו חנויות כשרות – אין להיכנס לשם. ולא רק מפני החשד, אלא כיוון שבאמת אין ראוי לקנות שם כשהאפשרות הטובה יותר נמצאת בקרבת מקום, ו"מהיות טוב אל תקרי רע" (ב"ק פא, ב).

אמנם, הבעיה מחריפה שבעתיים כשמדובר בכניסה למסעדות של יהודים בארץ ישראל שאינן טרפות בעליל (כגון שמוכרים שם רק בשר מבהמות, עופות ודגים כשרים). המציאות היא שיש מהן כשרות ויש שאינן כשרות, ואין הכל יודעים להבחין. בייחוד נפוצה הטענה שהמקום כשר אלא שאין השגחה ותעודה, והבעלים מתרצים זאת בכך שאינם רוצים להוציא הוצאות גדולות על הכשרות, כאשר לאמיתו של דבר אי אפשר

ח. יש להעיר עוד שלכאורה במקרה שהמסעדה טרפה יש בדבר חילול-ה', שהרי נוכחות אדם שומר מצוות בולטת שם ונראה כאילו לא אכפת לו שיהודים מפעילים מסעדה כזו ורבים אוכלים בה. אמנם לא ראיתי בדברי הפוסקים מי שמעלה בעיה זו.

לסמוך על דבריהם. נמצא, שדווקא כיוון שמצב הכשרות מעורפל, גובר החשש למראית עין. רבים מאלה השומרים כשרות בביתם אינם מקפידים כל כך כאשר הם יוצאים לאכול מחוץ לבית, וכשיראו אדם דתי נכנס למסעדה – יורו היתר לעצמם. נמצא שדווקא כשבעיית החשד פוחתת, גובר החשש למראית עין!

אמנם אם מדובר במקום צער – שבו לא גזרו רבנן, וכדברי האגרות משה הנ"ל – מותר לו להיכנס. אבל יעשה כל מאמץ להפחית את החשש למראית עין, ולכן ישתדל לומר לסובבים אותו מדוע נכנס, יקנה במהירות מה שצריך ויצא מן המקום. במקרה שיכול להסתיר את זהותו הדתית – עדיף שיעשה כן^ט.

סיכום

א. לכתחילה ודאי אין להיכנס למקום המוכר טרפה גם אם קונה מאכל כשר. הבעיה חמורה ביותר במסעדות וחנויות המופעלות בידי יהודים, ויש להתאמץ מאוד כדי להימנע מלהיכנס לשם.

ב. אם מצטער ברעב או בצמא יוכל להיכנס ולקנות (ואף לאכול באותו מקום, במידה ואינו יכול לקחת את המאכל וללכת), אלא שיאמר לסובבים אותו מדוע עושה כן (במקרה כזה – אם אוכל בשולחן אחד עם אנשים האוכלים טרפה – צריך לעשות הפסק בינו לבינם, כדי שלא יבוא לאכול ממה שהם אוכלים).

ג. במקומות בהם רגילים לקנות מצרכים כשרים בחנויות המוכרות טרפה – אין איסור בקנייה כזו. אמנם ראוי שלא לקנות שם, כדי לא לחזק בעקיפין את ידי המוכרים איסור.

ט. שאלה אחרת הקשורה לנושא זה היא האם במקרים מסויימים יהיה מותר לאדם להסתיר את זהותו הדתית, כדי שיוכל לקנות או לשבת במקום כזה? דוגמה: אדם דתי עובד בחברה שמנהליה חילוניים. את האירועים החברתיים עורכת החברה במסעדות לא כשרות. לעתים חשיבותם של אירועים אלה רבה, כיוון שהגיבוש החברתי הינו מרכיב חשוב בשיקולי קידום או פיטורין. מה דינו של אדם כזה? ראשית יש להעיר שראוי להימנע בכלל מלעבוד בחברה כזו, כיוון שיש להתרחק מחברה רעה וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות דעות ו,א). אם אין לו אפשרות פרנסה אחרת – עליו לבקש מהמנהל לכבד את עקרונותיו הדתיים ולפטור אותו מהשתתפות באירועים חברתיים. על פי רוב יעריכו את עמידתו על עקרונותיו, גם אם יחמיצו לו פנים. אך אם נראה לו שהדבר עלול לסכן ממש את מקום פרנסתו, יש לדון להקל לפי דברי הרב פיינשטיין ולפי העקרונות שקבע. בכל אופן אין לעשות מעשה לפני בירור מקיף והתייעצות עם מורה הוראה מובהק, כיוון שלעתים ניתוח המצב מסובך במיוחד, ואדם עלול להקל לעצמו יתר על המידה.